

והמסקנא היא: יש תנאים הסוברים "יש אם למסורת", ואף אם המקרא והמסורת שווים באותיות, אלא שלגבי בשר בחלב לא שייך לומר כן.

ועתה חוזרת הגמרא לדין דיינים.

תנו רבנן: דיני ממונות שהם הודאות והלואות, נידונים בשלשה הדיוטות.

ואם היה דיין אחד מומחה לרבים [כמו שתפרש הגמרא], הרי הוא דן אפילו יחידי. לפי שסובר התנא של הברייתא כמו רב אחא, שמדאורייתא גם דיין אחד כשר לדון, שנאמר "בצדק תשפוט עמיתך", וסובר שאין עירוב פרשיות, ולכן בהודאות והלואות אין צריכין שלשה.

ועתה הגמרא מבארת מי הוא הנקרא "מומחה לרבים".

אמר רב נחמן: (1) דיין שהוא כגון אנא, כמוני, הרי הוא דן דיני ממונות ביחידי.

וכן אמר רבי חייא: כגון אנא, דן דיני ממונות ביחידי.

איבעיא להו, הסתפקו בני הישיבה: מה הפירוש "כגון אנא" שאמרו רב נחמן ורבי חייא? אם הכוונה היא, **כגון אנא דגמירנא,** (2) שקיבלתי שמועות ודינים מרבתי, וגם **פבירנא** שידוע אני להוסיף ולהסביר סברות מדעתי, וגם **נקיטנא רשותא,** קיבלתי רשות מריש גלותא, (3) [רב נחמן כבבל, ורבי חייא מרבי, שהיה נשיא בארץ ישראל], ורק דיינים שיש להם את כל שלושת המעלות האלו, הנים ביחידי, אבל מי שחסרה לו המעלה השלישית, שהוא לא נקיט רשותא, אם דן ביחיד **דיניה לא דינא,** אין לדין שלו תוקף, והרי הוא בטל.

או דילמא, שמא אף על גב דלא נקיט רשותא, בכל זאת, כיון שהוא גמיר וסביר, **דיניה דין,** ואין יכולים לבטלו.

והגמרא פושטת את האיבעיא מעובדה שבאה לפני רב יוסף —

תא שמע, בא ושמע ראיה, מהא דמר זוטרא, בריה דרב נחמן, שהיה דן דינא, דן את הדין ביחידי, **ומעא (4) בפסק הדין.**

עם חלב אמו".

1. הטעם שהקדימו את רב נחמן לפני ר' חייא, עיין בחידוש רבי בצלאל הכהן שמזה ראיה לדברי התוס' שכתבו שהאיבעיא היא אליבא דר' חייא, לכן כתבוהו לפני האיבעיא. אבל הערוך לנר מבאר שאין הכוונה לרבי חייא הגדול תלמיד רבי, אלא לאמורא בשם רב חייא שהיה אחרי רב נחמן. ובוזה מתורצת קושית המהר"ם שי"ף ע"ש.

2. וזה לשון המאירי בבאור גמירנא וסבירנא: "שיש לו שתי מדרגות בדיעה, והוא שכבר למד

כל צרכו, ושיש לו חריפות ודעת צלול ופלפול מיושר להבחין בין הדברים ולהביאם במצדק".

3. על ריש גלותא יבואר בהמשך הגמרא. ורב נחמן היה חתנו של ריש גלותא כמו שאמרו במס' חולין (קכ"ב א), ורב הונא אמר לרב יהודה שיכבד את רב נחמן משום יקרא דריש גלותא (קידושין ע' ע"א) ורב הונא אמר לרב נחמן שהלכה כמותו משום שמקורב לריש גלותא (ב"ב ס"ה א) ורב נחמן אמר לרב ששת שהוא דיין ורב ששת אינו דיין. (יד רמ"ה).

4. עיין לקמן ו א על איזה טעות מבטלים את

לא נקיט רשותא, — דיניה דין.

ומסקנת הגמרא: אכן שמע מינה.

אמר רב: האי מאן, כל דיין דבעי למידן דינא, שרוצה לדון ולהבטיח עצמו כי גם אי טעה, מיבעי למיפטרא, שיהיה פטור לשלם אם יטעה — העצה לכך היא לשקול רשותא מבני ריש גלותא, שיקבל רשות מריש גלותא לדון.

וכן אמר שמואל, העצה היא, לשקול רשותא מבני ריש גלותא. ואז, כיון שיש לו רשות ממנו לדון, הוא אינו משלם אם טעה בדינו.⁽⁷⁾

ומאחר שאמרה הגמרא שרב נחמן ורבי חייה קיבלו רשות לדון, מבארת עתה הגמרא, מי הוא המוסמך ליתן רשות לדון, ומה הוא תחום סמכותו, והאיך נותנים בפועל את הרשות לדון.

פשיטא, זה פשוט, כי דיין שקיבל את

אתא לקמיה דרב יוסף, בא מר זוטרא לפני רב יוסף, לשאול האם הוא צריך לשלם למי שהפסיד לו בדין בטעות.

אמר ליה רב יוסף למר זוטרא: אם כשבאו שני בעלי הדין להתדיין לפניך קבלוך עליהו, קיבלו אותך עליהם לגמרי, שאמרו בפירוש⁽⁵⁾ שרוצים שתכריע ביניהם כדין, אך אף אם טעה בדין לא יתבעוך, לא תשלם, אינך צריך לשלם, כי הרי כך התנו ביניהם.

ואי לא אמרו לך כן, אלא ביקשו ממך שתדון ביניהם דין תורה, זיל שליב, לך ושלם למי שהפסדתו בטעותך, כי הרי טעית ולא פסקת להם דין תורה.

וזה הכל משום שטעה. אבל אם לא טעה, הדין דין. זאת, למרות שמר זוטרא לא קיבל רשות מריש גלותא.⁽⁶⁾

ומוכיחה מכאן הגמרא, שדינו דין:

שמע מינה, יש לשמוע מעובדה זו, שאף בי

דהמדובר שאמרו כן בפירוש. אבל היד רמ"ה הבין שקיבלוהו סתם, לאפוקי שלא אמרו: "אם לדין אם לטעות".

אבל הראשונים חלקו על רש"י [עייין תוס' ועוד] וסוברים שכיון שמר זוטרא היה מומחה, אז אפילו אמרו לו דיינת לך דין תורה, ג"כ פטור מלשלם, וזה הפירוש אי קבלוך, ואי לא קבלוך הם מפרשים, שלא באו מרצונם, אלא שדן אותם בעל כרחם. ועייין בתוס'.

6. כי אם היה סמוך ממנו, בודאי פטור מלשלם, ומשנה מפורשת היא בבכורות כח ב. ועייין בסוגית הגמרא לקמן לג.

7. כאן פירש רש"י דכיון דנחית ברשות אינו

הדין לגמרי, ועל איזה מהן הדין קיים, רק שהדיין צריך לשלם. והדיון כאן בגמרא באלו הדינים שהדיין צריך לשלם, באיזה אופן הוא פטור, משמע שהדין הוא קיים.

5. רש"י סובר שקבלת בעלי הדין הכוונה שאמרו בפירוש שמקבלים אותו בין לדין בין לטעות. הראשונים הבינו בדעת רש"י שגם כאן במר זוטרא שהיה מומחה לרבים אינו פטור אלא אם פטורוהו בפירוש אם יטעה. אבל הש"ך (בסימן כ"ה ס"ק ל' אות ג') סובר שדעת רש"י שאם הדיין הוא מומחה, אז סתם קבלה הוי כאילו פירשו בין לדין בין לטעות.

וכן במה שאמר רש"י "ואי לא קבלוך — דאמרו ליה דיינת לך דין תורה" הבינו הראשונים

ואילו **התב**, הנשיא בארץ ישראל, שררותו מועטת. ונקרא רק בשם "מחוקק".

וכדתניא: נאמר בתורה בברכת יעקב את יהודה "לא יסור שבט מיהודה, ומחוקק מבין רגליו, עד כי יבא שילה". וביאור הכתוב הוא, שממשלת יהודה תכון לעד, אף בזמן שאין מלך בבני ישראל.

ודרשו חכמים: "לא יפור שבט מיהודה" — "שבט" הוא מלשון שלטון ורדייה — **אלו ראשי גלויות שבבבל, שרודין את ישראל בשבט**, שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס. "ומחוקק מבין רגליו" — **אלו בני בניו של הלל הזקן**, שהיה נשיא בארץ ישראל, **שמלמדוין תורה ברבים**.⁽⁹⁾ אבל שררותם מועטת.

כל זה פשוט. אך זה יש להסתפק:

מהתב להכא, מאי? מי שקיבל סמיכה ורשות מהנשיא שבארץ ישראל, האם סמכותו היא גם לדון את בני בבל, או לא.

סמכותו לדון **מהכא להכא**, שהרשהו ריש גלותא שבבבל [שהרי תלמוד בבלי נשנה בבבל], לדון כאן, את בני בבל,

וכן פשיטא, כי דייין שקיבל רשות לדון **מהתב להתב**, מהנשיא שבארץ ישראל, לדון את בני ארץ ישראל,

וכן פשיטא כי **מהכא להתב**, מי שקיבל רשות מריש גלותא, ודן את בני ארץ ישראל,

כל אלו — **מהני**. רשותם היא רשות, ואפשר להם לדון ביחיד מומחה, ואם טעה פטור.

ומבאר הגמרא מה היא העדיפות של ריש גלותא בבבל על הנשיא בארץ ישראל —

הכא, ריש גלותא שבבבל, שררותו היא גדולה יותר, ומתפשטת על כל ישראל, והוא עומד במקום המלך,⁽⁸⁾ ויש לריש גלותא שבבבל רשות להסמיך בית דין כדי להפקיר ממון, מדין הפקר בית דין הפקר, ונקראת סמכותו בשם "**שבט**" —

כן כל שכן שהמלך בעצמו יכול להרשות, אבל לפי תוס' מותר רק לבני דוד.

ועיין בתומים שם הסובר שרש"י מודה לתוס'. ומקשה שהרי מלך פרס בעצמו לא שלט על ארץ ישראל, ואיך יכול ריש גלותא שסמכותו באה ממלך פרס ליתן רשות אף לארץ ישראל. וכן משמע בנמוקי יוסף שהביא גם טעם רש"י וגם טעם התוס', משמע שסובר שצריכין לטעם התוס'.

9. וכתב העיין יעקב: כיון שאמרה המשנה: "ולא הקפדן מלמד" ואמרינן במס' נדרים (כב א): שבני בבל היו רגזנים, לכן לימדו תורה בא"י יותר מכבבל.

משלם ועיין ג א. ובדף ל"ג פירש דכיון דהוא מומחה, הרי טעותו משום מזל הרע של מי שהפסיד.

ובכסף משנה (פ"ו מהל' סנהדרין הל"ב) מפרש דעת רש"י משום דהפקר בית הפקר.

8. כן פירשו הר"ן והמאירי.

רש"י כתב שהשררה שלהם היא מטעם מלך פרס, ותוקפם הוא מטעם הפקר ב"ד הפקר, והתוס' כתבו משום שהיו מזכרי בית דוד.

ובחידושי הגר"א (סימן ג' ס"ד) מבאר הנפקא מינה בין ב' הפירושים אם המלך בעצמו יכול לתת רשות. ועיין ברמ"א שם שמביא שתי דיעות בזה. דלשיטת רש"י ששירותם מטעם המלך, אם

ופושטת הגמרא את האיבעיא:

תא שמע מהא דרבה בר חנה, דן דינא פסק את הדין בבבל, וטעה בדבר של שיקול הדעת, ומי שסמוך לדון פטור לשלם.

אתא לקמיה דרבי חייא, הלך לארץ ישראל לרבי חייא, ושאלו אם צריך לשלם מממונו. אמר ליה רבי חייא לרבה: **אי קבלוך עלייהו — לא תשלם, ואי לא קיבלוך — זיל שלים**, לך ושלם מממונך, למי שהפסדת לו בטעותך בדין.

ומוכיחה הגמרא: **והא רבה בר חנה רשותא הוה נקיט**, הרי רבה קיבל רשות מרבי [כמו שמספרת הגמרא בהמשך] שהיה נשיא של ארץ ישראל, ולמה חייבו רבי חייא לשלם, אלא **שמע מינה**, אפשר ללמוד מהוראה זו, כי **מהתם לחכא, לא מהני**.

ומסקנת הגמרא: **אכן שמע מינה**.

אלא שמקשה הגמרא על הראיה —

ולא מהני? האם אכן לא מועילה רשותו של הנשיא בארץ ישראל גם לגבי בני בבל?

והא, הרי היתה עובדה שרבה בר רב הונא, **כי הוה מינצי בהדי ריש גלותא**,⁽¹⁰⁾ כשהיתה לו מריבה עם אנשי ראש הגולה, אמר להם, לאנשי ריש גלותא: **לאו מיניכי נקיטנא רשותא!** איני כפוף לכם, כי לא קיבלתי את סמכותי לדון מכם, אלא **נקיטנא רשותא מאבא מרי**, מאבי, רב הונא, **ואבא מרי**

קיבל את הרשות לדון מרבי, ורבי קיבל את הרשות לדון מרבי חייא. ורבי חייא מרבי, רבי יהודה הנשיא, שבארץ ישראל.

ומוכח, שהרשות לדון שקיבל מארץ ישראל, מועילה לו גם לדון בבבל, ואינו צריך לקבל רשות לדון שם מריש הגולה של בבל.

ומתרצת הגמרא, לעולם לא הועילה לו הרשות מארץ ישראל, ומה שאמר כן לריש גלותא — **במילתא דעלמא הוא דאוקים לחו**, רק לצורך הויכוח אמר כן, כדי לדחותם בשעת המריבה, אבל לא התכוון לומר שתועיל לו הרשות של ארץ ישראל.

אלא שאם כן, קשה, כיון שלא מועילה לו הרשות של ארץ ישראל, למה קיבל רבה בר חנה רשות, לקראת ירידתו לבבל.

וכי מאחר דלא מהני, אם לא מועילה לו הרשות מארץ ישראל לדון בבבל, **רבה בר חנה, רשותא דנקט** לפני ירידתו לבבל, למה **לי**, מה היא תועיל לו?!

ומתרצת הגמרא: אכן, בחוץ לארץ ישראל, היא לא תועיל לו, אך היא תועיל לו לעיירות העומדים על הגבולין, שהן נמשכות אחר ארץ ישראל.

ומספרת הגמרא: **מאי רשותא?** האיך קיבל רבה בר חנה רשות לקראת ירידתו לבבל?

כי הוה נחית רבה בר חנה, כשרצה לרדת לבבל, אמר לו שאל רבי חייא לרבי: רבה,

של רבה בר רב הונא, אלא שרצה לסלק מעליו שררת ריש גלותא שהיה רוצה להשתרר עליו יותר מדאי, לפי דעתו.

10. המהרי"ק (שו"ת שורש קיז) מבאר שחלילה לומר שרבה בר רב הונא היה רודף שררה שהרי היה ידוע בענותנותו כמו שביקש רבא (מועד קטן כח א) שיתנו לו מן השמים את מדת הענוה

חייא "בן אחותי"?

וכי תימא, שמא תאמר שקרא להם כן משום דהכי הוה מעשה, שזאת היתה המציאות, שרבה היה בן אחיו, ורב היה בן אחותו.

הרי אי אפשר לומר כן! כי רב היה גם בן אחיו וגם בן אחותו של רבי חייא [ועיין בהערה (12)].

והאמר מר, הרי סיפר אחד מהאמוראים: אייבו, אביו של רב, וחנה, אביו של רבה, ושילא, ומרתא, ורבי חייא — כולחו, כל החמשה, בני אבא בר אחא ברסלא, מהמקום ששמו כפרי, חוה. ואם כן, רב היה גם בן אחיו של רבי חייא, ולמה קרא לו "בן אחותי".

ומתרצת הגמרא: רב, בר אחוה דהוה בר אחתיה. רב היה גם בן אחיו וגם בן אחותו, ולכן קרי ליה בן אחותי.

אבל רבה בר חנה, בר אחוה, דלא בר אחתיה היה, שהיה בן אחיו ולא בן אחותו, לכן קרי ליה "בן אחי".

ואי בעית אימא, ואם תרצה, אפשר לתרץ כך:

לכן קרא לרב "בן אחותי", על שם חכמתו, ה-ב שהיה רב חכם ביותר, ולכן קרא לו רבי חייא בן אחותי, לפי שהחכמה נקראת אחות,

שהוא בן אחי חנה, יורד לבבל. האם הוא יורה שם? האם יש לו רשות להורות בדיני איסור והיתר, וטומאות וטהרות [והגמרא תבאר בהמשך למה צריך רשות בשביל להורות איסור והיתר].

ענה לו רבי: יורה! ניתנת לו רשות להורות.

והוסיף רבי חייא ושאל את רבי: ידין? האם יש לו גם רשות לדון שם דיני ממונות כיחיד מומחה, ואם יטעה יפטר מלשלם?!

ענה לו רבי: ידין! ניתנת לו רשות גם לדון.

והוסיף רבי חייא ושאל אותו: האם גם יתיר בכורות, שיהיה רשאי להורות על מומי הבכור? (11) ענה לו רבי: יתיר! גם ניתנת לו רשות להתיר בכורות.

ועוד מספרת הגמרא: כי הוה נחית רב, כשרצה לרדת לבבל, אמר לו רבי חייא לרבי: רב, שהוא בן אחותי, ששמה אימו, שהיתה אמו של רב, ואחותו של רבי חייא, יורד לבבל, ושאל רבי חייא האם יורה? וענה רבי: יורה! ושאל אותו: האם ידין? וענה רבי: ידין. ושאל אותו: האם יתיר בכורות? וענה רבי: אל יתיר! לא ניתנת לו רשות להתיר בכורות [והגמרא תבאר].

ודנה הגמרא: מאי שנא, מה הוא השוני, אשר מחמתו למר, לרבה בר חנה, קרי ליה רבי חייא "בן אחי", ומאי שנא, מה הוא השוני אשר מחמתו, למר, לרב, קרי ליה רבי

מיוחדת, כמו שאמרה הגמרא במס' יומא (עא א) שרשות זו שייכת להנשיא שבארץ ישראל.

12. אביו של רב שנקרא "אייבו" היה אחיו של

11. הבכור יש לו קדושה גם בזמן שאין בית המקדש, ומדיני קדושתו שאסור לשוחטו לאכילה בלי שיפול בו מום. ההוראה על מומי הבכור היא מומחיות יתירה וצריך לזה רשות